

SHVATANJE METAFORE U TEORIJI SLIČNOSTI I TEORIJI SEMANTIČKE INTERAKCIJE

U radu analiziramo dva različita pristupa metafori u filozofiji jezika – u teoriji sličnosti i teoriji semantičke interakcije. Prema teoriji sličnosti, sličnost i istinosni uslovi predstavljaju principe metafore. Oni omogućavaju slušaocu da izvede zaključak o značenju metafore, dok semantička teorija interakcije podrazumeva odnos između metaforičkog i semantičkog sadržaja. Suprotstavljajući Blekovo (Maks Blek) i Serlovo (Džon Serl) stanovište, prikazujemo najbitnije odlike ovih stanovišta. Serl prihvata ulogu sličnosti pri određenju značenja metafore. Ipak, ona nije prihvatljiva u svim primerima. Izdvojićemo Serlove kritike teorije semantičke interakcije, kao i njegove principe za interpretaciju metafore. Sa druge strane, Blek metaforu uzima kao kognitivni instrument koji služi za pravljenje analogija, ali i sticanje novih saznanja. Metafore su neophodne u jeziku i komunikaciji jer nam doslovni jezik ne može opisati sve odnose.

Ključne reči: *metafora, metaforičko značenje, teorija sličnosti, teorija semantičke interakcije, interpretacija metafore.*

Uvod

Jezik je okupirao misli filozofa još u antičkoj Grčkoj. Pripisivane su mu različite kvalifikacije – od toga da je oruđe kojim se ljudi služe kako bi manipulirali drugima,¹ pa do korisne veštine koja svoje važno mesto i značaj nalazi u retorici². Vilijem Džejms Erl beleži: „Filozofi su se oduvek zanimali za jezik, ali tek je u dvadesetom veku jezik postao središnja filozofska tema. Opšte je prihvaćeno da najbolji način da se problemi u svim oblastima filozofije reše (ili odstrane) jeste taj da se pažljivije razmotri jezik kojim su ti problemi izraženi. Ova povećana svest o jeziku i sve veće oslanjanje na analizu jezika naziva se lingvističkim preokretom u filozofiji”³ (ERL 2005: 189).

---

* ivana.stojanovic.prelevic@filfak.ni.ac.rs

¹ Platon je jezik negativno okarakterisao. Upravo ovo stanovište jedan je od razloga zbog čega je Platon svoja dela pisao u formi dijaloga, koji, kako je smatrao, ostavlja čitaocu mogućnost kritičkog promišljanja.

² Aristotel je ukazao na ubeđivačku moć jezika i retorike. U svom delu *Retorika* pisao je o značaju retorike, vrstama i veštinama ubeđivanja.

³ Sve citate sa engleskog preveo je autor ovog rada.

Određenje značenja jedan je od centralnih problema filozofije jezika. Filozofi se susreću sa ovim problemom i pri analizi metafore. Glavna pitanja u vezi sa metaforom su: Šta su metafore? Kako prepoznati metaforu? Kako interpretirati metaforu? Navedena pitanja okupirala su i naučnike iz drugih oblasti, npr. iz lingvistike i psihologije. Naravno istraživanja u kognitivnoj psihologiji donose važne rezultate, i to ne samo za ovu oblast već predstavljaju dobar test i za istraživanja u drugim oblastima (ORTONI 1993: 4).

Među teoretičarima je podeljeno mišljenje o tome šta su metafore. Prema jednim, metafore su jezički fenomeni, prema drugima – komunikacijski. Najradikalnije mišljenje je da su metafore mentalne reprezentacije (LEJKOF 1993; GIBS 1994). Na taj način, metafore mogu predstavljati sredstva za postizanje poetskih efekata. Zatim, mogu nam nešto saopštiti, na primer, neku sličnost među predmetima, ali i nešto novo, nešto što ranije nismo znali.

Ovom problemu, aktuelnom i u savremenoj nauci, u radu pristupamo sa aspekta pragmatičke filozofije jezika. Ispitivaćemo stanovište semantičke interakcije – Maksa Bleka, s jedne strane, i stanovište Džona Serla, s druge strane.

Džon Ostin nije poklanjao pažnju metaforama jer one, prema njegovom mišljenju, predstavljaju parazitske ili *neozbiljne činove*⁴. Međutim, Džon Serl ozbiljno je pristupio problemu metafore i postavio filozofski značajna pitanja, ali i pružao filozofski relevantne odgovore. Upravo Serl odbacuje tvrdnju da su metafore dvosmisleni govorni činovi, pri čemu smatra da nije ispravno reći da metafore imaju doslovno i metaforičko značenje. Metaforičko značenje uvek je značenje izricanja⁵, dok je rečenično značenje ono što se podrazumeva pod značenjem

---

⁴ Džon Ostin u svom delu *Kako delovati rečima?* pravi razliku između *ozbiljnih* i *neozbiljnih* govornih činova. U ozbiljne činove spadaju *performativi* i *konstativi* koji se upotrebljavaju u svakodnevnom životu, u ceremonijama poput venčanja, krštenja i slično. Njih odlikuje to što su učesnici u komunikaciji ozbiljni, imaju iskrene namere, govore istinu, te tada govorimo o uspešnim performativima, a ukoliko neki od uslova nije ispunjen, radi se o neuspešnim performativima. Neozbiljni ili *parazitski* činovi „parazitiraju” na rečima drugih govornih lica jer ih ili koriste glumci na bini ili pesnici u pesmama itd.

⁵ Prevod ovog tehničkog termina je autorov. U Serlovoj knjizi *Govorni činovi za utterance* se koristi prevod *izričaj*. Izricanje (*utterance*) označava izgovorenu rečenicu, pragmatički domen, a ne rečenicu koja pripada semantici. Kada govorimo o značenju izricanja, uzimamo u obzir stanje stvari (*state of affairs*) u kome je rečenica izgovorena i namere govornog lica, dok se značenje rečenice određuje doslovno.

reči, rečenica i izraza. Problem metafore se, prema Serlu, tiče odnosa između reči i rečeničnog značenja, sa jedne strane, i govornikovog značenja⁶ i značenja izricanja, sa druge. U radu ćemo prikazati Serlove principe za interpretaciju značenja metafore. Iako postoje empirijska istraživanja u eksperimentalnoj psihologiji (GLIKSBERG 2001)⁷ koja tvrde suprotno, Serlova interpretacija će bliže objasniti njegovo razumevanje metafore, koje je svakako filozofski značajno.

Teorija sličnosti i kritike – Blekova i Serlova

Teorija sličnosti metaforu određuje na osnovu sličnosti dva objekta ili više njih, dok teorija semantičke interakcije to čini na osnovu jezičkih suprotnosti (BIRDSELI 1962) ili međusobnog odnosa (BLEK 1955) između dva semantička sadržaja, pri čemu je jedan uzet metaforički, a drugi doslovno.

Prema Aristotelu, metafora se definiše kao „prenošenje izraza s jednog predmeta na drugi, i to ili s roda na vrstu, ili s vrste na rod, ili s vrste na vrstu, ili, najzad, na osnovu analogije” (ARISTOTEL 1988: 77). Analogija se objašnjava kao „slučaj kad se drugi član odnosi prema prvom kao četvrti prema trećem, jer mesto drugoga uzeće pesnik četvrti član, ili mesto četvrtoga drugi, a ponekad se metafori dodaje i onaj koji je zamenjen metaforom. Na primer, čaša se prema Dionisu odnosi kao štit prema Areju. Pesnik će, dakle, čašu zvati štitom Dionisovim, a štit čašom Arejevom” (1988: 77). Aristotel je smatrao da „metafora na osnovu analogije” doprinosi lepoti stila jer ostavlja neki novi utisak, daje novo znanje itd. (ARISTOTEL 1988). Razlikovao je metafore u svakodnevnom govoru (neanološka upotreba), za čiju upotrebu nije potrebno nikakvo umeće, od analoške metafore, koja se koristi u retorici. U njihovoj osnovi nalazi se *epifora imena*, koja označava neku vrstu

---

⁶ Pojam *govornikovo značenje* odnosi se na ono što govorno lice podrazumeva pod rečenicom koju izgovara.

⁷ Radi se o eksperimentu koji je napravljen sa ciljem da ispita „stanovište devijacije”, prema kome se prilikom interpretacije metafore najpre interpretira doslovno značenje, a metafora se interpretira tek onda ukoliko u rečenici otkrijemo neke nepravilnosti. Studija je sprovedena tako što se od ispitanika tražilo da određene sudove označe kao istinite/lažne. To su „Neke ptice su crvendači”, „Neke ptice su jabuke” i „Neki poslovi su zatvor”. Ispitanicima je trebalo znatno više vremena da metaforu, u ovom slučaju „Neki poslovi su zatvor”, odbace kao lažnu. Pokazalo se i to da se u slučaju metafore najpre interpretira metaforičko značenje rečenice, a ne doslovno.

kretanja čiji je cilj stvaranje smisla, a sama metafora predstavlja promenu značenja. Danas nije u upotrebi pojam analoške metafore ili metafore po analogiji, već se ustalio termin *poetska metafora*. Tako možemo reći da su metafore sredstva za postizanje poetskih iskaza. „Efekat iskaza koji postiže svoju relevanciju na osnovu slabih implikatura naziva se *poetski efekat* (*poetic effect*). Ovaj atribut *poetski* u uskoj je vezi sa atributom *figurativni* jer oba podrazumevaju neodređenost smisla” (RADULOVIĆ 2011: 55). Prema Aristotelu, pitanje o analogiji otvara se prilikom njegove klasifikacije stvari prema imenima. Metafora prema njegovom mišljenju pripada *lexisu* (govornom i jezičkom izrazu), u čijoj osnovi se nalazi *onoma* (ime).

Maks Blek zastupa stanovište da je značenje metaforičkog izraza preobražaj doslovnog izraza. Ovo stanovište samo je deo mnogo šireg gledišta o figurativnosti jezika (BLEK 1955: 282). U slučaju ironije, govorno lice izgovara izraz suprotan od onoga koji podrazumeva, u hiperboli pojačava značenje, dok u metafori koristi analogiju ili sličnost. „M je po značenju sličan svom doslovnom ekvivalentu L” (1955: 282).

Blek je pomoću metafore „Ričard je lav” napravio razliku između stanovišta supstitucije i teorije sličnosti. Prema prvom stanovištu, metafora znači „Ričard je hrabar”, prema drugom, značenje metafore je „Ričard je kao lav (po hrabrosti)”. Blek dalje zapaža da se radi o širem parafraziranju u kom tvrdnja o lavu saopštava iste osobine o Ričardu, što bi značilo da je Ričard ne samo hrabar već i krvoločan, brz, spretan itd. Ili čak možemo dodati da se u potpunosti može promeniti ekvivalentni doslovni par „lav/hrabar” u „lav/plašljiv” ako se izmeni okvir ili kontekst, te se lav odnosi na lava iz poznate knjige za decu *Čarobnjak iz Oza*, u kojoj lav odlazi kod Oza kako bi povratio svoju hrabrost.⁸

Serlova kritika teorije sličnosti sastoji se, na primer, u sledećem: „Seli je santa leda” i „Ričard je gorila”. Serl kaže da za stvaranje metafore nisu potrebna dva predmeta, kao što je tvrdio Aristotel. Kada izgovorim „Seli je santa leda”, smatra Serl, ne referiram na blokove leda u celini (1981: 87). Ovaj izraz, tj. metafora, ne upućuje na doslovni izraz: $\exists x$ (x je santa leda). Iz navedenog doslovnog izraza ne sledi da je govorno lice uporedilo x sa *Seli*. Uvidevši da je ovaj prigovor

⁸ Blekov prigovor teoriji sličnosti sastoji se u tome što joj pripisuje nejasnost. Prema njegovom mišljenju, u teoriji sličnosti nije jasno šta nam nova metafora otkriva i da li nam uopšte nešto novo otkriva, da li se, kada govorimo o sličnostima, radi o datim objektivnostima itd.

nedovoljan, Serl dalje kritikuje. Veliki problem teorije sličnosti sastoji se u tome što pobornici ove teorije poređenje (tvrđnju) vide kao deo značenja, time kao deo istinosnih uslova metaforičke tvrdnje. Serl kaže: „Najprostiji argument da metaforičke tvrdnje nisu uvek tvrdnje o sličnosti dat je iznad: postoje istinite metaforičke tvrdnje za koje ne postoje predmeti koji se mogu označiti terminom P, odnosno ne možemo pretpostaviti da postoji predmet sa kojim bi metaforičke tvrdnje nešto poredile. Čak i u slučajevima gde postoje predmeti poređenja, metaforička tvrdnja nije nužno tvrdnja o sličnosti” (SERL 1981: 88). Drugi argument Serl prikazuje pomoću gorepomenute metafore „Richard je gorila”. Naše znanje o gorilama je da su one neobuzdane, opasne, sklone nasilju itd. Mogli bismo onda reći da *Ričard* i *gorila* dele neke zajedničke osobine, poput neobuzdanosti, agresivnosti i sklonosti nasilju. Pretpostavimo, kaže Serl, da su istraživanja pokazala kako su gorile sentimentalna i bojažljiva bića. U tom slučaju bi naša tvrdnja o zajedničkim osobinama bila pogrešna, ali to ne znači da je metafora pogrešna. Tako bi tvrdnja „Richard je neobuzdan i opasan” bila tačna, s obzirom na činjenice koje uzimamo u obzir. Zaključak je da se metafora „Richard je gorila” odnosi na Ričarda, a ne na sve gorile (1981: 89). Iz metafore „Richard je gorila” i tvrdnje „Richard je neobuzdan i opasan” ne sledi da su one deo značenja govornikovog izricanja. Takođe, nisu deo značenja izricanja iako je utvrđeno da postoje još neki uslovi pored već ustanovljenih istinosnih uslova. Dakle, prema Serlu, neke metafore jesu nastale prema sličnosti ili analogiji, ali to nije neophodan uslov da o nekom izricanju govorimo kao o metafori. Serl kaže: „U mnogim slučajevima metaforička tvrdnja i odgovarajuća slična tvrdnja ne mogu biti jednake po značenju jer imaju različite istinosne uslove” (1981: 90).

Teorija semantičke interakcije i Serlove kritike

Teoretičari semantičke interakcije grade svoju teoriju na slabostima Aristotelove teorije. Predstavnici ove teorije Blek (1962), Birdsl (1962) i Ričards (1936) polaze od stanovišta da je metaforičko značenje rezultat međusobnog odnosa semantičke tvrdnje i metaforičke tvrdnje. Teorija semantičke interakcije je i eksperimentalno istraživana u domenu psihologije. Ova istraživanja potkrepljuju teoriju o interakciji pojmova iz različitih domena (TURENGU I STERNBERG 1981; STERNBERG I NIGRO 1983; TRIK I KEC 1986; TURENGU I RIPS 1991; BEKER

1993). To bi značilo da metafore imaju dva značenja, gde bi semantičko, odnosno doslovno značenje bilo pogrešno, a metaforičko pravo. Na primer, značenje metafore „Brežnjev je jastreb” određujemo pomoću preslikavanja pojma „ptica” do tzv. mete, u ovom primeru političke figure.

Pomoću *mešovite metafore* Serl pokazuje da metafore ne moraju da se grade na doslovnom značenju. Umesto već korišćene metafore „Seli je santa leda”, gde *Seli* referira doslovno na *osobu*, Serl predlaže metaforu „Loša vest je santa leda”, gde *loša vest* referira na *Seli*. Ili, ako zamenimo glagol *je* glagolom *zgusnuti se*, dobićemo „Loša vest se zgusnula kao santa leda”. Serl navodi da se svakako u ovoj metafori mogu naći zamerke u vezi sa stilom, ali ne i logička nekoherentnost (1981: 91). Na ovaj način Serl želi da pokaže kako metaforička izricanja nemaju veze sa doslovnom upotrebom određenih reči, već da metaforičko značenje jeste značenje izricanja, a ne značenje rečenice. Takođe, dodaje da smo umesto *Seli* mogli reći „Gospođa Džons je santa leda” ili „Devojčica s druge strane ulice je santa leda”, a da imamo istu metaforičku upotrebu kao u metafori „Seli je santa leda”.

Maks Blek u svom radu „Metafora” želi da pokaže kako metafore imaju veze sa *ozbiljnim mišljenjem*.⁹ To pokazuje metaforom „Moderator se probijao kroz diskusiju”, u kojoj reč *probijati* ima metaforički smisao, a ostale reči imaju doslovni smisao. Za tu rečenicu može se reći da je pravi primer za metaforu. Glagol *probijati* Blek naziva *fokusom*, a ostatak rečenice *okvirom*. Kada govorimo o metaforičkoj tvrdnji, mislimo na njeno značenje, objašnjava Blek (1955: 276). Međutim, nije nimalo lak zadatak govoriti o značenju metafore. Jedan od razloga je taj što nema čvrstih pravila o tome koje reči koristimo metaforično i koje je njihovo značenje, a drugi je taj što je fokus izricanja određen okvirom, ali i kontekstom i namerom govornog lica. Vratimo se na metaforu „Moderator se probijao kroz diskusiju”. Blek kaže da se umesto glagola *probijati* u rečenici koja ne bi bila upotrebljena metaforički mogao upotrebiti glagol *govoriti* i da bi njegova upotreba bila doslovna. Metaforična upotreba izraza sastoji se u upotrebi u kontekstu koji nije odgovarajući ili koji nije uobičajen.¹⁰ Blek naziva *supstitucijskim*

⁹ Ovo mišljenje povezujemo sa ozbiljnim govornim činovima. Dakle, kada govorimo o licu koje se ne pretvara ili ne glumi.

¹⁰ U psihologiji su poznate dve strategije u istraživanju metafore – jedna koja naglašava

shvatanjem metafore svako gledište koje metaforičnom izrazu dodeljuje doslovni izraz (1955: 279). Ipak, Blek primećuje da ima metafora koje nemaju odgovarajuću doslovnu reč, npr. engleska reč *leg* u matematici se koristi za deo ugla, a engleski izraz *cherry lips* za određenu boju usana. Stoga, Blek ovu metaforu naziva vrstom *katahreze*, što znači davanje novog smisla starim rečima. Međutim, ova nova značenja ubrzo postaju deo stvarnog sveta, npr. reč *orange* (narandžasto) u engleskom se najpre upotrebljavala za boju, a kasnije i za voće – *orange* (narandža). Jedan od razloga nemogućnosti uključivanja katahreze stilističke je prirode jer predstavlja lošu upotrebu, odnosno retoričku grešku.

Prema Bleku, uloga metafore je da zabavi ili da bude ukras. On kaže: „Ako filozofi imaju nešto mnogo važnije od pružanja zabave čitaocima, onda metafore ne mogu zauzeti ozbiljno mesto u filozofskoj diskusiji” (1955: 282). Sa ovim se ne bi saglasio Aristotel, a ni Serl. Blek razmatra sledeću tvrdnju: „Najprostije formulisano, kada koristimo metaforu, imamo dva mišljenja o različitim stvarima koja stoje zajedno i povezana su istom rečju ili frazom, a čije je značenje rezultat njihovog međusobnog odnosa” (1955: 285). Ovo dalje objašnjava na primeru Ričardsove metafore „Siromasi su evropski crnci”. Prema supstitucijskom stanovištu, ova metafora nam indirektno saopštava nešto o Evropljanima. Ipak, nije potpuno jasno šta nam saopštava. Teorija sličnosti nalazi sličnost između siromaštva i crnaca. Ričards zastupa stanovište interakcije u kom mišljenje o siromaštvu Evropljana i američkih crnaca biva izjednačeno, i to proizvedeći značenja koja su rezultat njihove interakcije. Blek ovo objašnjava kao novo značenje imenice *crnac* u množini, pod fokusom u novom kontekstu, koje je drugačije od doslovnog značenja.

Odavde vidimo da Blek počinje da menja svoje mišljenje o značaju metafore za filozofsku diskusiju, što je naročito naglašeno u njegovom radu „More about Metaphors” (1993). To da li metafore stvaraju nove sličnosti stvarajući nova značenja reči zavisi od toga kako neko shvata pojam „stvaranja sličnosti” i „promena u značenju reči”. Ortoni (ORTONI 1993) kaže da je sigurno da je značenje reči u metafori različito od značenja u doslovnoj rečenici, no nije sigurno da li to znači promenu u značenju reči. Pojava „nečeg novog” ključna je u Blekovo

---

individualne razlike (POLIO I SMIT, 1980), a druga ističe promenu konteksta kao glavni uslov nastanka metafore (DŽONSON I MALGADI, 1980).

teoriji, ističe Ortoni (ORTONI 1993: 5). Dakle, Blek (1993) nastoji da pokaže da metafore funkcionišu kao kognitivni instrumenti pomoću kojih vidimo nove aspekte stvarnosti. Prema njegovom mišljenju, svaka metafora predstavlja analogiju ili strukturalnu korespondenciju. U njoj dolazi do preslikavanja subjekta iz sekundarne (metaforičke) rečenice u primarnu (doslovnu).¹¹ Svaka metaforička tvrdnja (metafora) implicira poređenje, koje je slabije od prvobitne metaforičke tvrdnje. Ipak, tvrdnja da metafora služi kao instrument za određivanje sličnosti ne govori nam mnogo o metaforskom mišljenju, već samo o nekim očiglednim ili upadljivim sličnostima. Blek postavlja pitanje: Zašto videti A kao B kada ono nije B? Sâm odgovara da je zbog toga što to možemo i zato što konceptualne granice nisu krute, već elastične i propustljive. Smatra da metafore moramo da stvaramo jer doslovan jezik nije dovoljan, ne može da izrazi mnoge odnose (1993: 32).

Teoretičari semantičke interakcije tragali su za kriterijumom prepoznavanja metafore. Neki su pokušavali da objasne srž metafore (BIRDSLI 1967), dok je Blek (BLEK 1993), na primer, tragao za kriterijumom prepoznavanja metafore, odnosno razlikovanja obične tvrdnje od metaforske tvrdnje. On uvodi pojam dijagnostičkog kriterijuma. Ovaj kriterijum omogućio bi da tačno prepoznamo (odredimo) metaforu. Lovenbergova (LOVENBERG 1973) smatra da zadovoljavajuća formulacija principa metafore treba da nam omogući identifikovanje metafore, odnosno prepoznavanje tvrdnje kao metafore. Blek u formulaciji Lovenbergove vidi da metafora služi kao princip semantičke promene (1993: 34). Prema Birdsliju (1967), dijagnostički kriterijum metafore je znak da uzeta doslovno predstavlja logičku kontradikciju ili apsurd, u svakom slučaju – nešto lažno. Blekov prigovor jeste da se ovaj kriterijum može primeniti i na druge trope, poput oksimorona ili hiperbole. Još jedan prigovor koji Blek upućuje jeste sledeći: Negiranjem metafore možemo napraviti metaforu koja je doslovno istinita. Daje primer metafore „Čovek je vuk” i druge metafore, ukoliko neko pomisli, na primer: „Čovek je noj”. Negacija prve metafore „Čovek nije vuk” takođe je metafora, i to istinita, dok bi njen par – doslovna rečenica – isto bila istinita (1993: 34). Blek smatra da naše prepoznavanje metafore

---

¹¹ Blek razlikuje dva subjekta u metafori: primarni i sekundarni. Jedan bi odgovarao doslovnoj, a drugi metaforskoj tvrdnji. Osoba koja stvara metaforu koristi osobine primarnog subjekta (pravi izbor, organizuje itd.) primenjujući ih na tvrdnju sa sekundarnim subjektom.

zavisi od dve stvari: našeg opšteg znanja o tome šta je metafora i naše procene da određenu tvrdnju treba uzeti kao metaforu, a ne kao doslovnju rečenicu.

Serlova interpretacija metafore

Na samom početku rada naveli smo da je problem metafore odnos između reči i rečeničnog značenja i govornikovog značenja ili značenja izricanja. Kada govorimo o metaforičkom značenju, mislimo na ono što je govorno lice nameravalo da iskaže. Dakle, ne radi se o doslovnom značenju. U doslovnim činovima, prema Serlu, govorno lice podrazumeva ono što kaže, doslovno značenje određuje istinosne uslove koji nisu deo semantičkog sadržaja i pojam sličnosti igra važnu ulogu u prikazivanju doslovne predikacije.

Serl metaforu predstavlja pomoću formule „S je P”, što podrazumeva „S je R”, gde su elementi *S*, *P*, *R*. Subjekt na koji se referira je *S*, zatim, *P* je predikatski izraz koji se izgovara, a „S je R” podrazumeva govornikovo značenje izricanja i njime određene istinosne uslove.

U vezi sa razlikom koju Serl pravi između rečeničnog značenja i značenja izricanja, nazire se i jedan od principa interpretacije metafore, a to je prepoznavanje komunikacijskih namera govornog lica. Međutim, komunikacijske namere su psihološke prirode i nije ih uvek lako otkriti jer su skrivene. One nisu poput konteksta, koji je spoljašnji. Zbog toga Serl traga za nekim „opipljivim” rešenjima.

Serl pita: Kako je moguće da govorno lice metaforički kaže „S je P”, a podrazumeva „S je R”, kada je jasno da *P* ne znači *R*, i kako je moguće da slušalac koji čuje „S je P” zna da govorno lice podrazumeva „S je R”? (SERL 1981: 103). Govorno lice se priseća kako je moguće povezati *P* i *R* sa istinosnim uslovima. Principi su različiti, pa možemo govoriti o restriktivnim i sistematičnim metaforama. Restriktivne metafore povezuju značenje *P* samo sa jednom osobinom *R*, koju je potrebno pronaći. Sistematičnost se ogleda u zajedničkim pozadinskim pretpostavkama, zahvaljujući čemu govorno lice i slušalac dele isto znanje. Potrebno je sprovesti tri koraka da bismo izveli zaključak o značenju metafore:

Slušalac mora da napravi strategiju o tome kako odrediti metaforičku interpretaciju i da li je potrebno tražiti metaforičku interpretaciju;

Kada zaključi da je reč o metafori, slušalac pravi strategiju za izračunavanje mogućih vrednosti *R*;

Slušalac mora da poseduje skup strategija ili principa za restrikciju R-ova i mora da odluči koji podtipovi R su najbliži onome što govorno lice podrazumeva pod S (SERL 1981: 104).

Kada je slušalac siguran da semantičko značenje ne odgovara značenju izricanja, na primer, „Sem je stoka”, „Stigao sam do vrha”, onda traga za značenjem koje odgovara značenju izricanja. Pošto postoji više mogućih značenja, slušalac mora da odbaci ona značenja koja ne odgovaraju pravom značenju. Za to Serl predlaže sledeći način:

„Da bi pronašao moguće vrednosti R kada čuješ 'S je P' i odredio značenje, s obzirom na to da S može biti kao P, potraži načine u kojima bi S moglo biti kao P i razmotri glavne, dobro poznate i distinktivne osobine P” (1981: 106).

Drugi korak odvija se po sledećim principima:

Stvari koje su P, po definiciji su R.

Sem je džin.

↓podrazumeva

Sem je veliki.

↓jer

Prema definiciji, džinovi su veliki.

Stvari koje su P, kontingentne su R.

Sem je svinja.

↓podrazumeva

Sem je prljav, aljkav i sl.

Za stvari koje su P često se kaže da postoji verovanje da su R, čak i ako G i S¹² znaju da to nije istina / da je to laž.

Ričard je gorila.

Stvari koje su P nisu R.

MET. Seli je santa leda. → PAR. Seli je bezosećajna.

MET. Meri je divna. → PAR. Meri je pažljiva i fina.

P nije kao R i ne postoji verovanje da su P i R isto.

Na primer: „Ti si postao aristokrata”.

Ovde se ne misli na to da je osoba kojoj se govorno lice obraća slična aristokrati, već da ima novi status, a to je status aristokrate.

Ima slučajeva kada P i R imaju isto ili slično značenje, ali se tu obično P koristi restriktivno i ne može se primeniti doslovno na S.

¹² G i S su oznake za govorno lice i slušaoca, MET za metaforu, PAR za parafrazu.

Ovaj sufle je prazan.
Parlament je bio prazan.
Glava mu je prazna.
Ovo nije poseban princip, već način primenjivanja prethodnih šest principa na slučajeve koji nemaju prostu formu „S je P”.

Sem proždire knjige.
Brod seče talase.
Vašington je bio otac svoje zemlje.

Stvar je terminologije da li ćemo konstruisati metonimiju ili sinegdohu, kao posebne slučajeve metafore. Takav je slučaj, na primer, kada za kralja kažemo „kruna” ili za oca „glava” (1981: 107-111).

Kada odredimo da su moguće vrednosti R u našem slučaju „Sem je stoka”: prljav, nemiran, glup, ali i određenog oblika, boje, težine itd., onda treba preduzeti treći korak, restrikciju R. Zato Serl kaže:

„Idi natrag na termin S i vidi koja od mogućnosti može biti osobina R” (1981: 106).

Serl je predložio tri koraka koja je neophodno preduzeti kako bismo odredili značenje metafore. Ipak, smatra da verovatno ima i više koraka.

Zaključak

Serl se, uprkos težnji da izgradi autentičnu interpretaciju metafore, za koju je uvideo da nije potpuna, približio teoriji sličnosti, koju je zastupao Aristotel. Pomoću teorije govornih činova pokazao je da je uloga pragmatičkog značenja značajnija od semantičke teorije kada govorimo o metaforama. Pragmatička teorija objašnjava ulogu konteksta i pozadinskih pretpostavki, te nužnost odbacivanja interpretacije doslovnih činova. Takođe, pri određenju metafore značajno je prepoznavanje komunikacijskih namera.

Prema Maksu Bleku, kada koristimo metaforu, imamo dva mišljenja o različitim stvarima koja su povezana istom rečju ili frazom. Značenje metafore je rezultat njihove interakcije. Metafora je kognitivni instrument, a metaforična upotreba izraza ogleda se u upotrebi u kontekstu koji nije uobičajen. Zatim, metafora može biti doslovna ili ne, što

samo pokazuje da imamo različite vrste metafora. Serl odbacuje dva značenja metafore. Prema njegovom mišljenju, metafora ima samo jedno značenje – značenje izricanja.

CITIRANA LITERATURA

- ARISTOTEL 1988: Aristotel. *O pesničkoj umetnost*. Prevod Ljiljana Stanojević. Beograd: Bigz, 1988.
- ARISTOTEL 1989: Aristotel. *Retorika*. Prevod Marko Višić. Zagreb: Naprijed, 1989.
- BIRDSLI 1962: Baerdsley, M. „The Metaphorical Twist.” *Philosophy and Phenomenological Research* V 22 N3, 1962: str. 293–307.
- BIRDSLI 1967: Baerdsley, M. „Metaphors.” *Encyclopedia of Philosophy* Vol. 5, ed. P. Edwards. New York: Macmillian, 1969: 284-289.
- BLEK 1955: Black, Max. „Metaphor.” *Proceedings of the Aristotelian Society New Series, Vol. 55*, Blackwell Publishing, 1955: str. 273–294.
- BLEK 1993: Black, Max. „More about Metaphor.” *Metaphor and Thought* Second Edition, ed. Andrew Ortony, USA: Cambridge University Press, 1993: str. 19–42.
- ERL 2005: Erl, V. Dž. *Uvod u filozofiju*. Prevod Miroslava Anđelković. Beograd: Dereta, 2005.
- GIBBS 1994: Gibbs, R. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*, Cambridge University Press, 1994.
- LEJKOF 1993: Lakoff, G. „The Contemporary Theory of Metaphor.” *Metaphor and Thought* Second Edition, ed. Andrew Ortony, USA: Cambridge University Press, 1993: str. 202–251.
- MALGADI I DŽONSON 1980: Malgady, R.G. Johnson, M. G., „Measurement of figurative language: Semantic feature models of comprehension and appreciation.” Eds. R.P. Honneck, R.R. Hofman, *Cognition and figurative language*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1980: str. 239-258.
- ORTONI 1993: Ortony, Andrew *Metaphor and Thought, Introduction*, Second Edition, ed. Ortony, A., USA: Cambridge University Press, 1993: str. 1–19.
- OSTIN 1991: Ostin, Dž. *Kako delovati rečima?* Prevod Milorad Radovanović. Novi Sad: Matica srpska, 1991.
- POLIO I SMIT 1980: Pollio, H. & Smith, M. „Metaphoric competence and complex human problem solving.” *Cognition and Figurative Language*, R. P. Honeck, R. R. Hofman, eds. Hillsdale, HJ: Erlbaum, 1980: str. 365-392.
- RADULOVIĆ 2011: Radulović, M. *Naslovi u Britanskoj informativnoj štampi u svetlu teorije relevancije*. Magistarska teza. Niš: Filozofski fakultet, 2011.
- SERL 1981: Searle, John. R. *Expression and Meaning, Studies in the Theory of Speech Act*. USA, Cambridge University Press, 1981.
- STERNBERG I NIGRO 1983: Sternberg R. J. Nigro, G. „Interaction and analogy in the comprehension and appreciation of metaphors.” *Quarterly Journal of Experimental Psychology* 35A, 1983. str. 17–38.
- TRIK I KEC 1986: Trick, L. Katz, A. N. „The Domain Interaction Approach to Metaphor Processing: Relating Individual Differences and Metaphor Characteristics.” *Metaphor and Symbolic Activity* V1: N 3. 1986: str. 185–213.
- TURENGU I RIPS 1991: Tourangeau R. & Rips, L. „Interpreting and evaluating metaphors.” *Journal of Memoreis and Languages* V 30, 1991: 452–472.
- TURENGU I STERNBERG 1981: Tourangeau R. & Sternberg, R. J. „Apteness in Metaphor.” *Cognitive Psychology* V 13, 1981: 27–55.

UNDERSTANDING METAPHORS IN SIMILARITY THEORY AND
SEMANTIC INTERACTION THEORY

Summary

In this paper we analyze two different views of metaphor in philosophy of language- 'similarity theory' and 'semantic interaction theory'. According to the former theory, there are two principles of metaphor – the principle of similarity and the principle of truth conditions. These principles enable listener to understand meanings of metaphors. On the other hand, semantic interaction theory presupposes that there is relation between metaphorical and semantic content. Relating to the distinction above, Max Black's and John Searle's views of metaphors are compared and assessed. Searle thinks that, in some cases, similarity plays an important role. In this paper we assess Searle's critique of similarity theory, as well as his principles of interpretation of metaphors. On the other hand, Black uses metaphor as cognitive instrument which helps us in making analogies and achieving new knowledge. According to Black metaphors are indispensable in language and communication because literal language can't describe all relations.

Key words: *metaphor, metaphorical meaning, similarity theory, semantic interaction theory, interpretation of metaphors*

